

VU Research Portal

De logica achter goed onderwijs

van Schoonhoven, R.

published in

De Nieuwe Meso
2017

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

van Schoonhoven, R. (2017). De logica achter goed onderwijs: winnaars en verliezers, over de geschoolde samenleving. *De Nieuwe Meso*, 2017(2), 65-68.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

2.1 De logica achter goed onderwijs: winnaars en verliezers, over de geschoolde samenleving

Renée van Schoonhoven

Ons onderwijs is niet dat van honderd jaar geleden. Het beweegt mee op de wensen en noden van de samenleving, die door de tijd heen veranderen. Dat is niet alleen bij ons zo. Ook elders op de wereld gebeurt dat. Tegelijkertijd zien we dat in die wereldwijde veranderingen, er duidelijke overeenkomsten zijn waar te nemen, hetgeen door Standaert ook wel wordt aangeduid als de globalisering van het onderwijs. Onderwijsstelsels gaan daardoor, in die ontwikkeling aangespoord door internationale benchmarks als die van PISA, niet alleen meer op elkaar lijken, de ontwikkeling legt in elk land ook de basis voor het ontstaan van - eveneens vergelijkbare - groepen van winnaars en verliezers. Aan de minder fijne kant van de streep zijn dat - ook bij ons - leerlingen die over minder dan gemiddeld IQ beschikken en die zijn aangewezen op vormen van beroeps- en praktijkgerelateerd onderwijs.

Wie geboren is in de jaren zestig zal het beeld herkennen: overvolle klassen van 36 leerlingen of meer, noodlokalen op het schoolplein, leerkrachten die op de drempel van tussendeuren twee groepen proberen te overzien. En niet alleen op de eigen school was dat het beeld, maar ook op scholen in de buurt of verderop in het dorp of in de stad. En later op het voortgezet onderwijs was het niet veel beter: meer dan 30 pubers in krappe lokalen die overduidelijk ooit bestemd waren voor minder; dringen op de gang bij de wisselingen van de lessen en maar hopen dat de vloer van het noodgebouw het hield. Gevaarlijke situaties op trappen en in aula's. Het was in de jaren zeventig en begin jaren tachtig kortom een enorme klus om een van de grootste cohorten leerlingen in onze geschiedenis ooit, door het basis- en voortgezet onderwijs te loodsen. Daarna verminderde de fysieke druk omdat de cohorten ten gevolge van de komst van

de anticonceptiepil in de jaren zestig aanzienlijk kleiner werden en er inmiddels ook de nodige financiën waren vrijgekomen voor nieuwbouw van scholen, die ruimer werden opgezet.

Die beleving van massaliteit stond enigszins in contrast met wat er gebeurde als je tijdens een bezoek aan opa en oma je rapport liet zien. De cijfers werden zonder uitzondering met veel gejuich begroet. Niet zelden was dan de uitspraak: "blijf maar goed je best doen op school, want zo'n mooi diploma neemt niemand je meer af". Alsof dat diploma een bijzonder exclusief goedje, met een zeer hoge waarde was, dat slechts in zeer bijzondere situaties aan een enkeling werd uitgedeeld. Het eerste lesuur op de maandag die volgde op dat familiebezoek, in wederom dat veel te krappe klaslokaal, wees anders uit.

Natuurlijk hadden die grootouders een punt. Zelf hadden zij immers hooguit de lagere school mogen afronden. Vervolgonderwijs was er in hun tijd niet of het was geen optie. In hun wereld was dat diploma van unieke waarde. Het diploma stond voor de kans op een beter leven dan dat zij zelf hadden gehad. Het stond voor de kans op stijging op de sociale ladder. De waardering die zij hechtten aan het volgen van onderwijs en het halen van het diploma droegen zij dan ook bij dit soort bezoeken over aan hun kinderen en kleinkinderen. Zo werd het onderdeel van onze cultuur.

Onderwijs is inmiddels een recht van ieder kind. Dat is een goede zaak. Onderwijs is bovendien een belangrijke socialiserende pijler in onze samenleving, die niet valt weg te denken. Tegelijkertijd zien we dat als het om goed onderwijs gaat, we een beetje in de groef blijven hangen dat dat onderwijs is dat toeleidt naar een (hogere) diploma en dat het halen van goede cijfers daar onlosmakelijk onderdeel van uitmaakt. Goede cijfers en (hogere) diploma's stellen mensen immers in staat hun verdere leven goed in te richten én - vooral - te stijgen op de sociale ladder, zichzelf te emanciperen of te verheffen. Dit begint echter meer en meer een

wat curieus gedachtenpatroon te worden, omdat we door de tijd heen steeds verder af zijn komen te staan van de sociale condities waaronder onze grootouders opgroeiden. Curieus en op de lange termijn ook niet zo verstandig, omdat dat denkpatroon in sociaal opzicht vrij pijnlijke scheidslijnen creëert tussen de winnaars en verliezers van het onderwijssysteem van nu. Tegelijkertijd blijft het patroon vrij stevig in stand omdat het past bij de logica van ouders en leerlingen, bij die van de school en bij die van beleidsmakers en politici. Instrumenten als gestandaardiseerde toetsen, sectorale benchmarks en internationaal vergelijkende systematieken zoals die van PISA, versterken de schakels tussen deze drie logica's.

Geschakelde logica

Het is anno 2017 heel normaal en logisch dat ouders met belangstelling en betrokkenheid de schoolprestaties van hun kind op de voet volgen. Veelal gefaciliteerd door middel van een inlogcode in het leerlingvolgsysteem, kan vrij gedetailleerd de leercurve van zoon of dochter worden gevolgd. En het is van belang dat die curve omhoog gaat, omdat dat nu eenmaal een goede voorspeller is van succes verderop in de onderwijsloopbaan. Er zijn niet zoveel ouders die tegen deze werkwijzen en systematiek bezwaar maken en er niet in mee gaan. Het is immers hun recht en het recht van het kind. Prestaties op school leggen nu eenmaal de basis voor de toekomst van het kind.

Op niveau van de school speelt een andere vorm van logica, die hier echter wel naadloos op aansluit. Want meten is opbrengsten zichtbaar maken. Zichtbaar maken betekent vergelijken. Van cohort op cohort. Zo ontstaat opbrengstgericht werken. Het leidt ook tot het vergelijken van prestaties tussen scholen van hetzelfde bestuur en tussen schoolbesturen. Zichtbaar wordt dat er verschillen zijn in schoolprestaties, zoals onlangs ook maar weer eens werd bevestigd in het Onderwijsverslag door de Inspectie van het Onderwijs. De ene school boekt meer meerwaarde of rendement dan

de andere. Ook als het gaat om een per saldo vergelijkbare instroom. Zichtbare resultaten leiden tot verantwoordingsprocessen. Dat is gunstig als het betekent dat die verantwoording aanzet tot het repareren van zaken die niet goed gaan. Maar het kan ook betekenen dat het aanzet tot verbetering, niet zozeer omdat dat in het belang van de leerling zou zijn, maar omdat men geen bestuurlijk gedoe wil. Bijvoorbeeld gedoe dat volgt op een benchmark waaruit blijkt dat men in de wijk of stad dan wel gemiddeld scoort, maar niet goed.

In beleid en politiek werkt dit alles uiteraard ook door. Want wat is er mooier dan scholen die zelf hun resultaten transparant maken en streven naar beter, voortbouwend op het draagvlak voor volgsystemen en voor het monitoren van leercurves door ouders? Daarmee is immers de basis aanwezig voor een beleid dat is gericht op het in gezamenlijkheid werken aan 'de weg omhoog' of 'het hoger leggen van de lat'. Bijvoorbeeld door het in de toekomst laten meetellen van de uitkomsten van de rekentoets voor het diploma, en door het aanwijzen van goede en zelfs excellente scholen. Want in een goed onderwijsbestel zijn er gelijke kansen voor alle leerlingen en wordt talent gestimuleerd.

Voor beleidsmakers en politici is het voorts plezierig dat het mogelijk wordt om de prestaties van het systeem te vergelijken met die van andere landen, bijvoorbeeld aan de hand van PISA. Zo ontstaat een maatstaf om te bezien of en in hoeverre de investeringen en het beleid in periode X ook leiden tot 'verbetering' die aan de hand van die internationale vergelijkingen kunnen worden aangetoond.

Zo grijpt de logica op het ene niveau aan op die op het andere niveau. Het leggen van een basis voor de toekomst van het kind, het zichtbaar maken van de prestaties van de school en het afleggen van verantwoording over beleid door politici: de ene schakel zet zich door in de andere. De verwevenheid van de logica's is bovendien vrij sterk, zoda-

nig dat het vrij lastig is om argumenten naar voren te halen die een alternatief geluid in zich dragen. Want het bezigen van zo'n ander geluid zou wel eens kunnen staan voor het niet onderschrijven van de streefrichting: een betere toekomst, betere schoolprestaties, meer welvaart en een beter land.

Winnaars en verliezers

We leven kortom meer en meer in wat Baker aanduidt als de geschoolde samenleving. Deze wordt gedragen door de waarden van het recht op onderwijs, van gelijkheid van onderwijskansen en het mogen toewerken naar het hoogste diploma te weten het academisch diploma. Niet alleen bij ons gebeurt dat, maar ook wereldwijd. Zo'n geschoolde samenleving levert veel op, namelijk een steeds hoger opleidingsniveau van de bevolking en een hogere welvaart. In deze samenleving zijn er zichtbare winnaars. Ten eerste de leerlingen en studenten met cognitieve capaciteiten, zoals blijkend uit indicatoren als inzichtelijk rekenen, begrijpend lezen, algemeen vormende vakken die meetbaar getoetst kunnen worden. Ten tweede de scholen die zichzelf excellent of goed mogen noemen, op basis van grotendeels diezelfde indicatoren. Ten derde: het algemeen vormend en het hoger onderwijs, de onderwijssoorten waar de politici en beleidsmakers zelf ook het meeste van af weten omdat zij daar zelf ook op hebben gezeten. En *last but not least*: onze arbeidsmarkt, die mensen aangeleverd krijgt die goed zijn voorbereid op een leven lang leren; die gesocialiseerd zijn in wat Biesta aanduidt als de politiek van het leren.

Tegelijkertijd zijn er ook verliezers. Want, zoals Baker het zegt: *"The schooled society takes no prisoners."* Verliezers zijn bijvoorbeeld - zoals recent aangetoond in de onderzoeken van Wolbers c.s. - autochtone jongens, die ervaren dat er weinig kans meer is op sociale stijging door middel van het behalen van een goed diploma. De student geneeskunde met twee universitair opgeleide ouders kan het immers niet nog beter doen dan de generatie voor hem. Bovendien zijn er steeds

meer jongeren met een diploma hoger onderwijs. Dus of het diploma ook een garantie oplevert voor werk op dat niveau, is nog maar de vraag. Tegen die achtergrond is en wordt het kortom de komende decennia steeds moeilijker om jongeren te motiveren voor het schoolse onderwijs, vanuit de gedachte van onze grootouders dat het diploma van unieke waarde is en dat het je door niemand wordt afgepakt.

Verliezers zijn in breder opzicht die jongeren die al vrij vroeg merken dat zij cognitief minder scoren dan hun groeps- en klasgenoten. En dat dat betekent dat zij enkel daarom lager op de sociale ladder worden weggeparkeerd. Zo komt het voor dat leerlingen op een school voor praktijkonderwijs zich letterlijk schamen ten opzichte van leeftijdgenoten, omdat "zij niet kunnen leren". Ze willen bijvoorbeeld wel voor een goed doel meedoen aan een sponsorloop, maar alleen als ze daarbij het shirt van de nabij gelegen vmbo-school mogen aantrekken. Ondanks al het mooie en goed bedoelde jargon, dat zij vooral "met hun handen werken" en daardoor over de nodige *skills* beschikken, weten zij heel goed dat een vmbo- of mbo-diploma meer waard is dan een schoolcertificaat. Alles in hun omgeving en juist ook dat goed bedoelde beleidsjargon, maakt aan deze leerlingen duidelijk dat zij dat diploma níet hebben, en dat zij daardoor niet door kunnen leren waar anderen dat wel mogen.

Tegelijkertijd hebben we ons onderwijsbestel zodanig goed van instrumenten, trajecten en arrangementen voorzien om leerachterstanden in te lopen en leerproblemen op te lossen, dat leerlingen die ondanks alles echt niet verder kunnen, zeker in de buitenwereld al snel de verdenking op zich laden dat ze zich onvoldoende hebben ingespannen. De kansen en begeleidingsmogelijkheden zijn er immers te over. Als je die niet benut, dan ligt dat aan jezelf. Heb je geen havodiploma gehaald, dan ben je waarschijnlijk gewoon te lui geweest of was je niet gemotiveerd genoeg. Kortom: de schuld voor

een niet doorlopende leerlijn ligt bij de verliezer, niet bij de structuur of cultuur van onze samenleving.

Wrang genoeg staan de scholen die juist deze leerlingen met een lager dan gemiddeld IQ voorbereiden op een verdere loopbaan, eerder aan de kant van de verliezers dan aan de zijde van de winnaars. Immers: het programma dat zij uitvoeren is minder gebaseerd op cognitie en vergt veel meer maatwerk. Dit ondergraaft het adequaat kunnen toepassen van genormaliseerde testen en toetsen, eenvoudigweg omdat dat statistisch gezien niet zoveel zin heeft. Deze scholen hebben het dus moeilijk met het zichtbaar maken van hun opbrengsten. En weten zich vervolgens continu geplaatst voor de vraag vanuit hun bestuurlijke omgeving: "wat dóen jullie eigenlijk op school? Wat léren die kinderen daar eigenlijk?" Omdat dat niet of nauwelijks aantoonbaar is aan de hand van examens, testen en toetsen, zijn deze vormen van onderwijs eerder omgeven met een zweem van gedogen, dan dat politici en sectorraden het aandurven om juist deze scholen bovenaan de prijzenkast van ons onderwijsbestel te plaatsen.

Min of meer hetzelfde gebeurt er met beroepsgereleerde onderwijshouden in ons onderwijsbestel. In het middelbaar beroepsonderwijs zien we dat algemeen vormende elementen in het voorgeschreven curriculum (Nederlands, rekenen, moderne vreemde talen, burgerschap) in opkomst zijn. In het beroepsgericht vmbo zijn recent de specifieke beroepsgerichte vakken vervangen door keuzevakken met breder bereik. Dit alles is overigens geen uniek Nederlands fenomeen. Ook wereldwijd zien we, volgens Baker, dat het beroepsgerichte curriculum steeds minder ruimte inneemt in lesstabellen en dat het beroepsonderwijs maatschappelijk gezien in de marge wordt gedrongen.

Meer respect voor minder

Het is geen 1917 meer. De demografische en sociale condities zijn anno 2017 wezenlijk veranderd. Ook de functie van ons onderwijsbestel is een

andere geworden. Niet meer enkel de aanjager van het economisch systeem, maar innig vervlochten met dat systeem en een belangrijke socialiserende motor en daarmee drager van onze cultuur. Niet alleen bij ons treden die veranderingen op. Ook elders zien we dat gebeuren. Het heeft bij ons, maar ook elders, grote maatschappelijke voordelen dat het onderwijs zich in de afgelopen decennia zo revolutionair heeft ontwikkeld. Maar de snelheid waarmee dit gebeurt, vraagt wel om onze alertheid.

Want natuurlijk willen we voor onze kinderen het beste onderwijs. En staan we voor talentontwikkeling en het recht op onderwijs. Dat zal niemand bestrijden. Maar er zijn wel grenzen. En die grens zou wel eens kunnen zijn dat we in onze continue vlucht voorwaarts zover doorschieten dat we - onbedoeld maar wel pijnlijk - sociale scheidslijnen creëren die onoverbrugbaar worden.

Er is kortom niets tegen goed onderwijs. Zeker niet als dat onderwijs inhoudt dat het recht op onderwijs voor en door een ieder wordt gerespecteerd. En dat dat ook inhoudt dat we meer respect hebben voor minder cognitie. Dat we geen enkele leerling in cultureel opzicht afschrijven omdat het diploma niet van een hoger niveau is. Dat we ons realiseren dat zeker ook in dat verband een beroepsgereleerde focus in het onderwijs heel goed kan helpen. En dat goed onderwijs de komende decennia vooral ook inhoudt dat het leerlingen helpt om te gaan met de teleurstelling van ouders en omgeving, die er onterecht nog steeds van uit gaan dat een hoger diploma toch echt wel haalbaar moet zijn zolang er maar genoeg 'geleerd' wordt.

2.2 Wat kunnen de Verenigde Staten leren van Nederland?

Nancy Hoffman

De laatste vijftig jaar is in de VS vaak geprobeerd om de relatie tussen onderwijs en arbeidsmarkt te